

**KTH Arkitektur
och samhällsbyggnad**

författare:
Linus Sundin Eriksson

**Kyrka eller kärnkraftverk?
skillnader mellan lekmän och arkitekters
beskrivningar av byggnadsarkitektur**

Examinator/ handledare:
Magnus Rönn, Docent
Arkitekturskolan

UPPSATS I FORT- OCH VIDAREUTBILDNINGSKURSEN:
Att utvärdera arkitektur – teorier och metoder, AD242V, 7.5 hp
Arkitekturskolan, Kungliga Tekniska Högskolan, KTH, Stockholm, VT 2014

KYRKA ELLER KÄRNKRAFTVERK?

SKILLNADER MELLAN LEKMÄN OCH
ARKITEKTERS BESKRIVNINGAR AV
BYGGNADSARKITEKTUR

LINUS SUNDIN ERIKSSON

ABSTRACT

Uppsatsen söker svar på om det är möjligt att se skillnader mellan hur arkitekter och lekmän beskriver arkitektur och berör även frågor kring hur sådana skillnader uppstår och reproduceras.

I en svensk kontext undersöks den övergripande frågeställningen i en kvantitativ studie med 14 arkitekter och 14 lekmän och Årsta kyrka som studieobjekt. Metodiken som används i studien bygger vidare på tidigare använda kvantitativa metoder för utvärdering av fysisk miljö men ställer även frågor av öppen karaktär till de svarande.

Studien visar, i linje med tidigare forskning, att tydliga skillnader går att påvisa vad gäller lekmäns respektive arkitekters beskrivningar av avantgardarkitektur. Studien inför även parametern arkitekturintresse, vilken visar sig ha en än större inverkan på hur arkitekturen beskrivs jämfört sorteringen arkitekt kontra lekman.

Med avseende på språkbruk och fokus för beskrivning kan dock en skillnad ses mellan arkitekter och lekmän oavsett arkitekturintresse, där arkitekter tenderar att till störst del tala om kyrkans kontext, balanserade uttryck, fina materialval och detaljering medan lekmännen främst uppehöll sig kring kyrkans tråkiga uttryck och otydliga funktion.

Nyckelord: skillnad, arkitekt, lekman, arkitektur, avantgardarkitektur, kyrka

INLEDNING

Jag minns ett delmoment under min utbildning där vi skulle intervjua boenden i två olika småhusområden om deras syn på sin boendemiljö. Det ena området var relativt nytt och hade, av oklar anledning, en hårt styrd detaljplan. Husen skulle ha gråvit lockpanel och pulpettak av specifik vinkel. Det hade arkitekten bestämt. Jag kommer ihåg att vi tyckte detta var lite lustigt och gjorde en poäng av att alltid fråga de boende om vilken taktyp som de föredrog. Vi visade enkla volymfigurer på vanliga och ovanliga taklösningar och blev förvånade över att majoriteten snabbt och tvärsäkert svarade att sadeltak, det var det absolut finaste de kunde tänka sig. En ganska komisk bild framträdde. Där satt de i sina pulpettakshus och älskade sadeltak. Men så plötsligt var det en kvinna som bröt mönstret. Hon ifrågasatte hela idén med att på ett sådant kontextlöst sätt fråga efter taktyppreferenser. Ett tak kan ju passa i en situation men inte i en annan! Hon synade vår bluff och vägrade välja. Det visade sig snart att hon var arkitekt.

I denna stund dök två frågor upp i mitt huvud. Har arkitekter och lekmän olika sätt att se på arkitektur och vad beror i så fall skillnaden på? De frågorna har jag nu tagit chansen att utveckla och utforska i denna uppsats.

Jag är dock inte den första som ställt sig dessa frågor. I Arthur Stamps (1999) metastudie om demografiska preferensskillnader i fråga om fysisk miljö framgår att det allt sedan 1970-talet gjorts studier på ämnet. Stamps artikel är frekvent refererad inom detta fält eftersom den med hjälp av så kallad metaanalys slår fast en rad sanningar och belyser frågor som är intressanta att utforska vidare. Metaanalys går ut på att slå samman resultat från många studier och på det sättet erhålla stora datamängder. På det sättet kan tillräckligt stor statistisk säkerhet uppnås för funna samband. I Stamps metastudie ingår 40 studier med 5300 svaranden och sammanlagt 1000 olika studieobjekt. Eftersom studierna tittat på olika grupper kunde de svarande delas in i underkategorierna allmänhet (lekmän), designers

(arkitekter), beslutsfattare, studenter motsvarande de tre föregående kategorierna, övriga studenter, intresseorganisationer, barn, kön, politisk anknytning och kultur. Studieobjekten delades in i kategorierna naturmiljöer, vanlig arkitektur och avantgardarkitektur. Vad som klassas som vanlig respektive avantgardarkitektur går Stamps tyvärr inte på djupet med, men i senare studier (Sternudd, 2007, s.132) beskrivs avantgardarkitektur i detta sammanhang kännetecknas av enkla former, begränsat antal använda material (gärna betong) samt asymmetriska och vita fasader. Vanlig arkitektur skulle i så fall vara all den arkitektur som inte kan klassas som avantgard. I allmänhet syftar begreppet avantgarde oftast på något konstnärligt innovativt och experimentellt, vilket gör det väldigt tidsbundet. Vad som är avantgardarkitektur förändras således med tiden.

Intressant för denna uppsats var att det i Stamps studie gick att se en korrelation (r) på $r = 0,82$ vid analys alla grupper emellan. Måttet (r) kan enklast förklaras som ett mått på överensstämmelse mellan de preferenser som de svarande uttryckt, alltså hur överens man är mellan grupperna. Total enighet skulle rendera en korrelation på $r = 1$ och total oenighet $r = -1$. Det går alltså att se en hög samstämmighet grupperna emellan överlag, vilket betyder att det generellt sett kan sägas existera en allmän uppfattning om vilka miljöer som föredras framför andra. Vill man motbevisa detta påstående är man statistiskt sett tvungen att producera 100 000 försök med $r = 0$, vilket kan uttryckas $n_{\text{over}} > 10^5$ (Stamps, 1999, s.168). Även jämförelsen mellan arkitekters preferenser och övriga grupper visade på en hög korrelation ($r = 0,89$, $n_{\text{over}} = 3415$), men bara för naturmiljöer och vanlig arkitektur. För avantgardarkitektur påvisades istället en negativ korrelation ($r = -0,46$, $n_{\text{over}} = 1392$) vilket tyder på att gruppernas preferenser för denna typ av arkitektur är av mer motsatt karaktär. Att arkitekter gillar vanlig arkitektur lika mycket som lekmän verkar dock vara aningen mer komplext. Jack Nasar (1998, s.69) hänvisar till en studie som visat att arkitekter, till skillnad från lekmän, är benägna att ändra sin uppfattning om en byggnad om de får reda på att den är en pastisch. Autenticitet verkar således uppfattas som en viktig parameter inom arkitektkåren.

Senare studier som undersökt skillnader mellan arkitekter och lekmäns arkitekturpreferenser har kommit fram till slutsatser liknande Stamps. William Fawcett, Ian Ellingham och Stephen Platt (2008) undersökte om det fanns skillnader i hur de båda grupperna värderade friliggande kontorshus. Genom att låta 169 svaranden, varav 31 arkitekter, utvärdera åtta olika kontorsbyggnader kunde de visa en näst intill omvänd preferensordning grupperna emellan. Författarna kategoriserade först in byggnaderna med hänsyn till deras arkitektoniska detaljering och komplexitet vilken avgjordes utifrån tre teoretiska nivåer. Eller rättare sagt så valde de ut åtta byggnadstyper efter dessa tre nivåer, så att varje nivåkombination representerades av en byggnad. Den första nivån, en slags basnivå som främst beror av byggnadens volym, bestämdes i studien efter taktyp (brutet eller platt), mellannivån av fasadmateriell (traditionellt eller otraditionellt) och den tredje, komplexa nivån, bestämdes efter kontorshusets arkitektoniska karaktär (stark eller svag). Kategoriseringarna gjordes med hjälp av tre arkitekturkunniga forskare (antagligen syftar de på sig själva). De grova generaliseringarna till trots så mynnade dessa kategoriseringar ut i åtta hyfsat effektiva figurer. Figur 1 visar vilken av dessa som föredrogs av arkitekter respektive lekmän. Författarnas metod gick ut på att de svarande fick se fotografier på byggnaderna (inte figurerna) ställda mot varandra två och två, vilket då totalt gav 28 bildpar för alla svaranden att ta ställning till. För varje bildpar var de svarande tvungna att välja antingen det ena eller andra fotot. Eftersom enkäten gjordes digitalt var det möjligt att se hur lång tid varje

FIGUR 1. FÖRENKLADE FIGURER SOM FÖREDRAS AV LEKMÄN (VÄNSTER) RESPEKTIVE ARKITEKTER (HÖGER). BEARBETAD FIGUR FRÅN FAWCETT, ELLINGHAM & PLATT (2008)

svarande betraktade varje bildpar. Genomsnittstiden per bildpar för arkitekter var drygt 2 sekunder längre än för lekmän vilket tolkades som att arkitekterna tog hänsyn till de mer komplexa nivåerna i sin bedömning, vilka tar längre tid att läsa in och jämföra. Detta styrks även av att det var det arkitektoniska uttrycket som spelade störst roll när arkitekterna fällde sina avgöranden medan detta var näst intill ointressant för lekmännen. För lekmännen var istället taktypen den viktigaste faktorn. Variationen kring preferenserna skiljde sig mer inom lekmannagruppen än inom arkitektgruppen, vilket tyder på en högre grad av samstämmighet arkitekter emellan än lekmän emellan.

Ett exempel på studie i svensk kontext är Jan Janssens (1984) undersökning av skillnader mellan arkitekters och lekmäns betraktande av byggnadsexteriörer. Studien som gjordes på 20 arkitekter och 20 kemiingenjörer, alla män, kom fram till att det inte gick att se någon generell skillnad grupperna emellan. Resultatet ligger i linje med senare forskning eftersom de 24 studieobjekten i fråga alla kan betraktas tillhöra kategorin vanlig arkitektur.

Ämnet diskuteras även utifrån en svensk kontext i Catharina Sternudds avhandling Bilder av småstaden (2007). Utifrån sin litteraturstudie sammanfattar Sternudd hur synen på olika estetiska värderingskriterier skiljer sig mellan arkitekter och lekmän, se figur 2. Hon poängterar att figuren är en generalisering och efterlyser en något mer nyanserad bild. Det finns så klart arkitekter som föredrar ett traditionellt formspråk före modernistiskt och omvänt lekmän som inte föredrar det traditionella. Sternudd ägnar sig åt en utförlig diskussion kring hur arkitekter förhåller sig till lekmännens preferenser samt varför skillnaden grupperna emellan finns, hur den uppstår och hur den upprätthålls. Angående förhållningssättet till lekmän beskriver Sternudd två ytterligheter inom arkitektkåren. Den ena representeras av den konstnärligt orienterade arkitekten som strävar efter erkännande inom kåren och närmast föraktar allmänhetens uppskattning. Hen säger sig veta hur brukarens behov bäst ska mötas och anser att arkitekturens främsta syfte är att väcka känslor, oavsett positiva eller negativa. Den andra ytterligheten representeras av den idealistiskt orienterade arkitekten

ARKITEKTER	VÄRDERINGSKRITERIER	LEKMÄN
pastisch är tabu	autenticitet	pastisch bejakas
stora strukturer, enhetlighet	skala	småskalighet, variation
enkelhet, renhet, förfining	detaljering	detaljrikedom, hantverk, dekor
vitt, grått, svart	färger	ljusa kulörer, falurött
puts, betong, tegel, stål, glas	material	trä, tegel, inte betong
nytt formspråk	formspråk	traditionellt formspråk
modernistisk	stil	traditionell
idémässig, associativa referenser	för anpassning	visuell referens

**FIGUR 2. VÄRDERINGSKRITERIER FÖR ARKITEKTER OCH LEKMÄN
BEARBETAD FIGUR FRÅN STEFFNER (2007)**

som strävar efter att omvandla brukarens behov och önskningar till fysisk form. Hen förespråkar dialogprocesser och betonar arkitektens samhälliga ansvar. En beskrivning liknande Sternudds ges även av Janssens (1984, s.47). Vidare menar Sternudd att de flesta arkitekter troligen befinner sig någonstans mellan dessa ytterligheter, men att de allra flesta ändå strävar mot ett konstnärligt och inomprofessionellt erkännande. Det sistnämnda är dock svårt att få för den som skapar arkitektur utifrån ett brukarperspektiv (Cold, 2001 s.41-42).

Sammantaget verkar mycket tyda på att det för en viss typ av arkitektur finns skillnader mellan hur arkitekter och lekmän värderar den. Men vad beror skillnaden på? Av vissa härleds förklaringen till arkitektutbildningen och dess inskolning i en yrkeskultur.

Sternudd (2007) återger och sammanfattar undersökningar som visar på arkitektstudenters förändrade syn på arkitektur under utbildningen. Metamorfosen sägs dels hänga ihop med utbildningens upplägg och dels med professionens allmänna premierande av nyskapande och originalitet. Att arkitekturundervisning i huvudsak bedrivs som projektform i gemensam ritsal ses som en bidragande orsak till gruppens homogenisering. Arkitekturstudenten fostras under utbildningen att lära genom studerandet av andra från professionen accepterade förebilder. Denna typ av smakfostran, som även förstärks genom den i huvudsak subjektiva kritiken av studentens arbeten är ett vanligt, för att inte säga centralt inslag utbildningen

igenom. Genom att kritiken av studenternas arbeten sällan ges av representanter från exempelvis beställare, konstruktörer eller brukare, utan nästan uteslutande av erfarna praktiker förmedlas budskapet att arkitektur bäst bedöms av arkitekter själva. På så sätt blir studenten under sin utbildning en del av den rådande yrkeskulturen.

Erdogan et.al (2010) studerade estetiska preferensskillnader mellan 43 förstaårselever och 40 sistaårselever på en arkitekturutbildning i Turkiet och kunde se klara skillnader grupperna emellan. Studenterna fick inledningsvis sortera in 21 stycken fotografier föreställande samtida byggnader i kategorier efter eget huvud. Hur studenterna resonerat vid sin kategorisering låg till grund för en gruppering med avseende på liknande resonemang. Stor likhet kunde urskiljas inom respektive grupp, med undantag för 19 förstaårselever som resonerat i likhet med sistaårseleverna (som i högre utsträckning kategoriserat efter stil). Efter den valfria sorteringen fick studenterna sortera fotografierna efter preferens. Det visade sig att gruppen förstaårselever som innan kategoriserat liknande sistaårseleverna även denna gång låg nära sistaårselevernas i fråga om preferenser. Som förklaring till detta föreslår Erdogan et.al. det förmodade större intresset för arkitektur hos förstaårseleverna som lyckades kategorisera fotona på samma sätt som sistaårseleverna.

Jämför man Erdogan et.al och Sternudds texter framträder en samstämmighet vad gäller utbildningens betydelse men samtidigt en dissonans i beskrivningen av själva förvandlingsprocessen. Medan Sternudd återger en bild av ett maskineri där elever stöps om i samma form ger Erdogan et.al en bild av en mer kunskapsdriven utvecklingsprocess där intresset för arkitektur är motorn. Det ena behöver kanske inte utesluta det andra, men det är intressant att ställa sig frågan huruvida arkitekturintresse kan vara en faktor som även spelar in när lekmän utvärderar avantgardarkitektur? Erdogans resultat tyder ju på att det inte nödvändigtvis krävs en arkitektexamen för att dela arkitekters preferenser.

Samtidigt eftersöker Fawcett, Ellingham och Platt (2008) en diskussion kring hur vetenskapen om arkitekters och lekmäns skilda preferenser ska hanteras (s.600). Den frågeställningen behandlas dock inte i denna uppsats, men problematiken diskuteras ingående av Sternudd (2007, s.163-170).

Litteraturstudien tyder på att det bör undersökas mer om skillnaden kring preferenser kring avantgardarkitektur (Stamps, 1999 s.170) samt varför skillnaderna finns. Det verkar dessutom som att det gjorts få eller inga studier om skillnader mellan arkitekter och lekmäns syn på avantgardarkitektur i en svensk kontext.

Med detta som utgångspunkt syftar därför denna studie till att i en svensk kontext pröva sanningen om skillnader mellan arkitekters och lekmäns värderingar och beskrivningar av det som i litteraturen ofta benämns som avantgardarkitektur. Studien syftar även till att undersöka om en sådan skillnad i så fall endast har att göra med kunskap hämtad från en arkitektutbildning, eller också kan påverkas av ett arkitekturintresse generellt.

METOD

Årsta kyrka, ritad av Johan Celsing arkitektkontor, är en tillbyggnad av ett befintligt församlingshem och färdigställdes 2011. Kyrkan har rönt stor uppmärksamhet i arkitekturpressen (exempelvis Arkitektur, 2011) och 2012 var kyrkan en av tre nominerade till ett av Sveriges mest prestigefyllda arkitekturpriser, Kasper Salin-priset (Sveriges Arkitekter, 2012). Samma år var det även en av tio nominerade till Stockholms stads arkitekturpris Årets Stockholmsbyggnad (Stockholms stad, 2012). Två avgörande skillnader priserna emellan är att Kasper Salin är ett nationellt pris där vinnaren avgörs av en jury av arkitekter medan Årets Stockholmsbyggnad är ett lokalt pris där vinnaren avgörs av allmänheten. När allmänheten fick säga sitt kom Årsta kyrka på en blygsam åttondeplats av totalt tio. Ett av Sveriges tre bästa nybyggen enligt arkitektjuryn, men inte ens bland de tre bästa i Stockholm enligt allmänheten. Detta tillsammans med att kyrkans utformning stämmer väl överens med det som i litteraturen sägs känneteckna avantgardarkitektur gör Årsta kyrka till ett utmärkt studieobjekt. Studiens syfte är dock inte att utvärdera Årsta kyrkas arkitektur utan snarare att använda den som medium för att undersöka skillnader mellan de svarande. I den meningen är kyrkan främst en del av metodiken då fokuset flyttat från objekt till subjekt.

Subjekten i fråga var 14 arkitekter och 14 lekmän med en gemensam könsfördelning på 16 kvinnor och 12 män. Arkitektgruppen bestod av sex kvinnor och åtta män med en medelålder på 41 år, standardavvikelse (SD) 12 år. Alla utom två av arkitekterna arbetade på samma arkitektkontor. Lekmännen bestod av tio kvinnor och fyra män med en medelålder på 38 år (SD=17 år). I lekmanagruppen fanns en bredd av sysselsättningar, som exempelvis lärare, sjukgymnast, student, art director, ekonom och administratör representerade. Under olika tillfällen under april och maj 2014 fick de svarande fylla i en enkät som handlade om hur de upplevde kyrkans arkitektur. Enkäten inleddes med att de svarande fick fylla i uppgifter om kön, ålder, yrke, utbildning, huruvida de sett kyrkan i verkligheten samt hur

intresserade av arkitektur de ansåg sig vara (1-7). Efter detta fick de svarande se 8 utskrivna fotografier föreställande kyrkans exteriör från olika vinklar och avstånd, se bild 1-8. De fick även tillgång till en kartbild där kameraplaceringarna för respektive foto markerats ut och även sammankopplats via en linje symboliserade ett tänkt rörelsemönster kring byggnaden. Parallellt med att titta på fotografierna fick de i enkäten gradera (1-7) hur väl 18 olika adjektiv stämde överens med deras upplevelse av arkitekturen för att slutligen i en öppen fråga beskriva den med egna ord.

De valda adjektiven, vilka redovisas i figur 3 och 4, motsvarar de känslor som Lena Steffner använt sig av vid utvärdering av känsloupplevelser i stadsmiljöer (Steffner, 2009 s.44). Alla adjektiv är parade så att varje ord har ett positivt respektive negativt motsatsord. Att gradera hur väl ett adjektiv överensstämmer med sin egen upplevelse är en vanlig metodik som ofta används vid utvärderingar av miljöer inom miljöpsykologin. En väl beprövad typ av sådan metod kallas Semantisk miljöbeskrivning och utvecklades av Rickard Küller på 1970-talet (Küller, 1975; Sorte, 2007). Anledningen till att dessa två metoder blandades med varandra i denna studie var att hålla ner antalet adjektiv (som är 32 stycken för semantisk miljöbeskrivning) och samtidigt få mer nyanserade bedömningar (till skillnad från Steffners metod som bygger på ja eller nej-svar). Att de svarande inledningsvis blir tvungna att ta ställning till olika adjektiv gör det även enklare för dem att sedan tänka och formulera sig kring arkitektur (de Laval, 1994 s.104).

Men kan man verkligen utvärdera arkitektur utifrån fotografier? Ja, det kan man absolut göra. Det finns många studier som jämfört resultat mellan grupper som varit på plats respektive tittat på fotografi och när Arthur Stamps (1999) metaanalyserade tio sådana studier fann han en korrelation på $r = 0,88$ ($n_{\text{over}} = 2808$) mellan sådana grupper. Jan Janssens (2005) ger ytterligare exempel på liknande studier och beskriver även hur bildmaterialet bör se ut för att uppnå så bra återgivning av verkligheten som möjligt. En kombination av översiktliga och mer detaljerade bilder som är tagna i ögonhöjd och visas i en logisk följd är att föredra.

BILD 1

BILD 5

BILD 2

BILD 6

BILD 3

BILD 7

BILD 4

BILD 8

RESULTAT & ANALYS

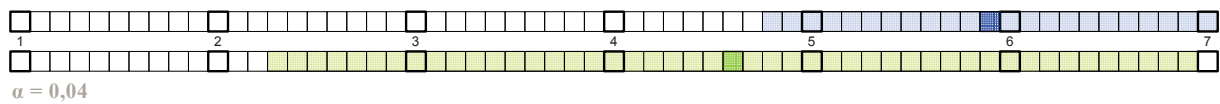
Även om det negativa motsatsordet för varje positivt adjektiv kan anses vara överflödigt (Stamps, 1999 s.163) så har det i analysen använts för att nyansera svaren. Med andra ord, ett medelvärde för varje ordpar räknades fram genom att först addera 8 till det angivna värdet för det positiva ordet (P) och sedan dra bort värdet för dess negativa motsvarighet (N), vilket sedan dividerades med 2. $(8+P-N)/2$. På det sättet bibehölls skalan 1-7.

Medelvärde och standardavvikelse för varje ordpar och grupp (arkitekter och lekmän) framgår av figur 3. Samma procedur genomfördes sorterat efter arkitekturintresse med resultat enligt figur 4. Till gruppen arkitekturintresserad räknades den som uppgav sex eller sju på intressefrågan, varpå alla arkitekter och fyra lekmän hamnade i denna grupp. Båda diagrammen visar även signifikansnivån (α) för varje resultat beräknat med ett enkelsidigt t-test. Signifikansnivån anger hur stor sannolikheten är att skillnaderna grupperna emellan uppstått av en slump. En signifikansnivå på 0,05 och nedåt antas i detta fall kunna förkasta den så kallade nollhypotesen, det vill säga att det inte finns någon skillnad mellan grupperna. Även ett totalmedelvärde räknades fram för alla grupper genom att beräkna medelvärdet av svaren för alla adjektiv tillsammans, vilket framgår av figur 5.

Mellan arkitekter och lekmän kunde signifikanta skillnader påvisas för alla adjektiv utom glad, trygg och avslappande. Mellan arkitekturintresserade och ointresserade kunde signifikanta skillnader påvisas för alla adjektiv utom glad. Det kan man tolka som att det i alla fall råder konsensus om en sak: kyrkan har inte en anmärkningsvärt glad framtoning. Generellt sett låg lekmännens värderingar en enhet under arkitekternas. Samma differens mellan arkitekturintresserade och ointresserade var ännu större (1,5). Korrelationen (r) mellan gruppernas svar beräknades mellan arkitekter och lekmän till $r = -0,40$ och mellan intresserade och ointresserade till $r = -0,60$. Svaren skiljer sig alltså mer från varandra när grupperna sorterats efter arkitekturintresse. Resultatet för korrelationen mellan arkitekter

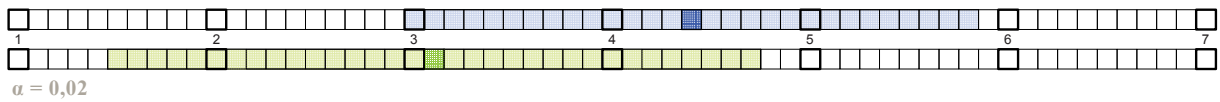
OINTRESSANT

INTRESSANT

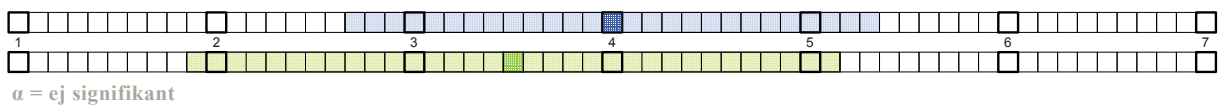
TRÅKIG

UPPLIVANDE

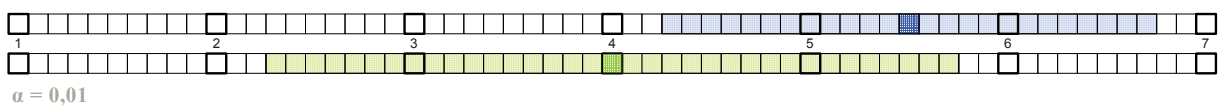
NEDSTÄMD

GLAD

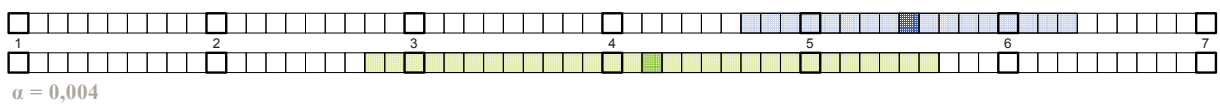
IRRITERANDE

INSPIRERANDE

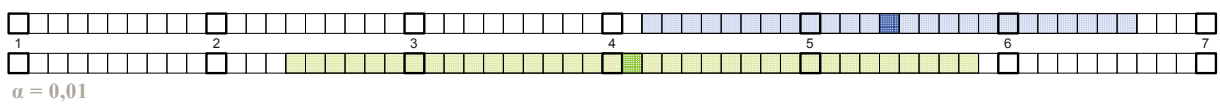
FRUSTRERANDE

STIMULERANDE

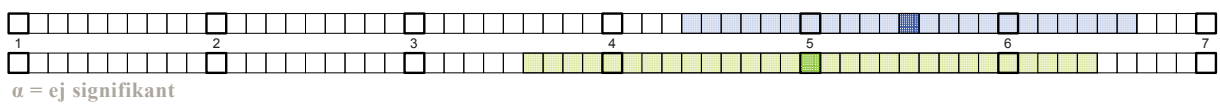
RETSAM

HARMONISK

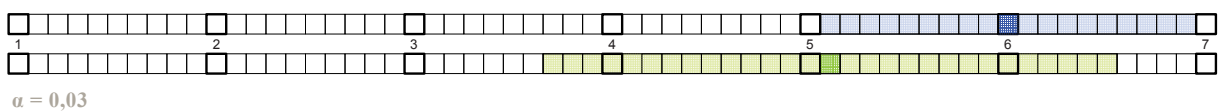
STRESSANDE

TRYGG

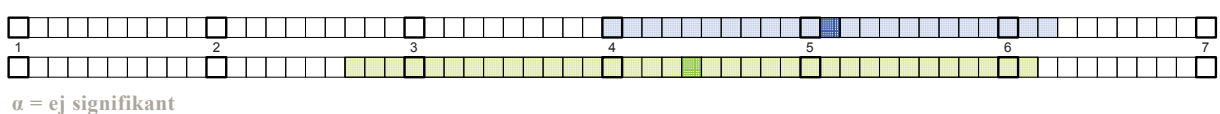
OROAD

LUGN

LÄSKIG

AVSLAPPNANDE

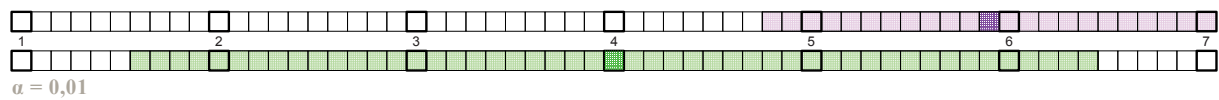
MEDELVÄRDE ARKITEKTER
 STANDARDÄVIKELSE ARKITEKTER

MEDELVÄRDE LEKMÄN
 STANDARDÄVIKELSE LEKMÄN

FIGUR 3. MEDELVÄRDEN OCH STANDARDÄVIKELSER FÖR ARKITEKTER (ÖVER) OCH LEKMÄN (UNDER)

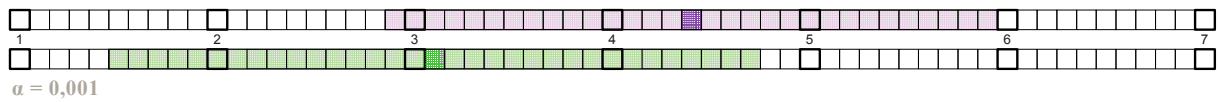
OINTRESSANT

INTRESSANT

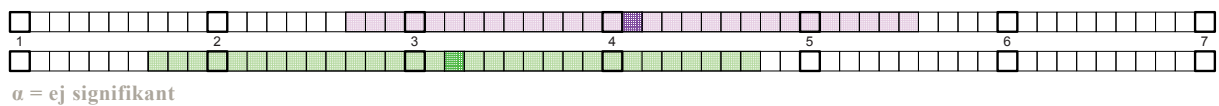
TRÅKIG

UPPLIVANDE

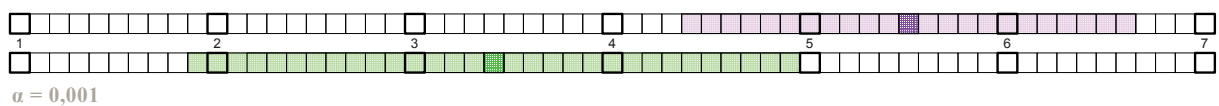
NEDSTÄMD

GLAD

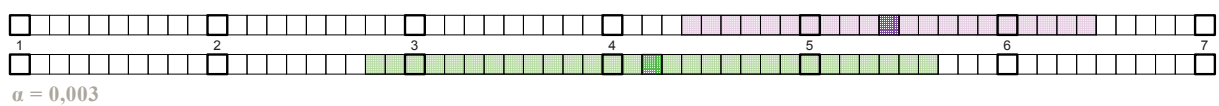
IRRITERANDE

INSPIRERANDE

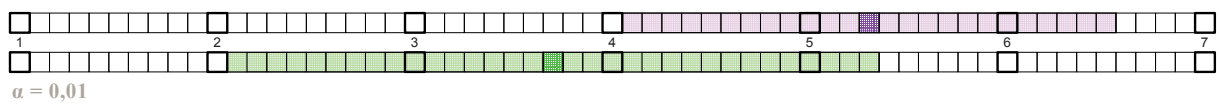
FRUSTRERANDE

STIMULERANDE

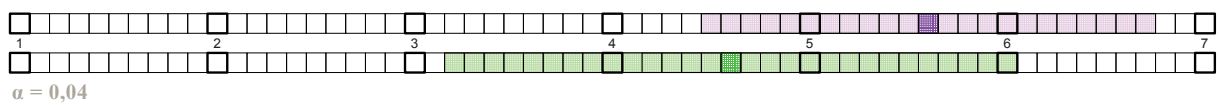
RETSAM

HARMONISK

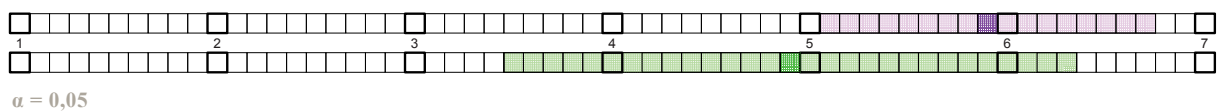
STRESSANDE

TRYGG

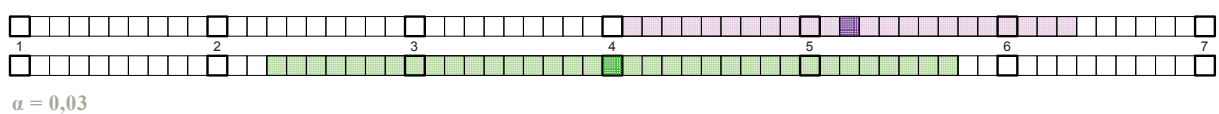
OROAD

LUGN

LÄSKIG

AVSLAPPNANDE

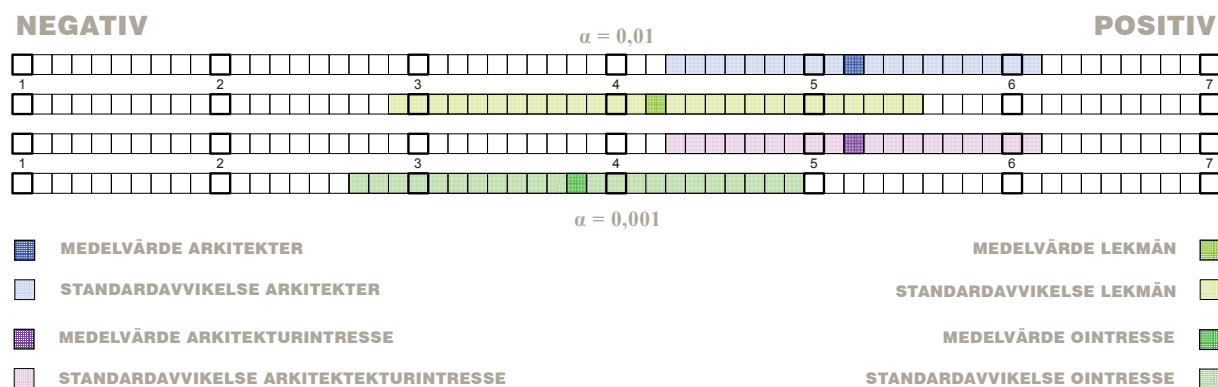

 MEDELVÄRDE ARKITEKTURINTRESSE
 STANDARDAVVIKELSE ARKITEKTEKTURINTRESSE

 MEDELVÄRDE OINTRESSE
 STANDARDAVVIKELSE OINTRESSE

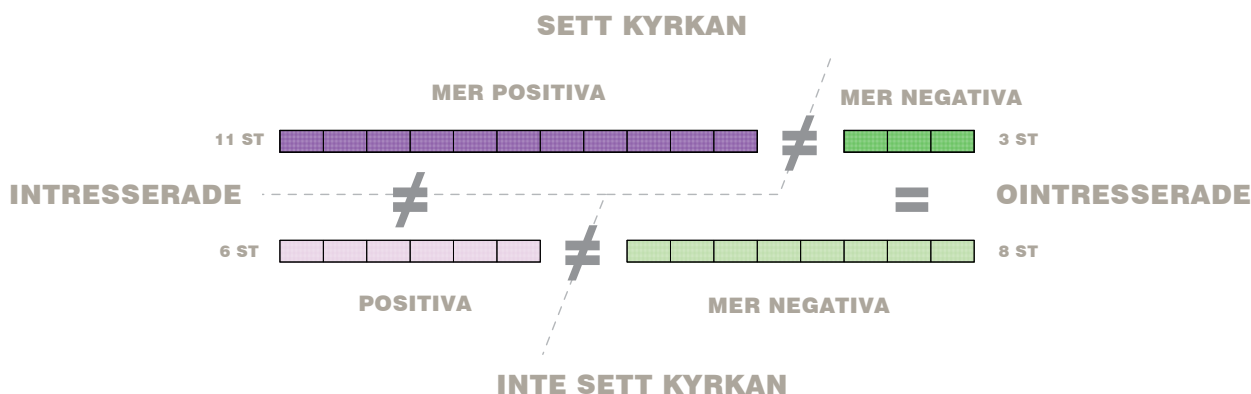
FIGUR 4. MEDELVÄRDEN OCH STANDARDAVVIKELSER FÖR ARKITEKTUTINTRESSE (ÖVER) OCH OINTRESSE (UNDER)

och lekmän ligger i linje med tidigare forskning, men jämförelsen mot intressesorteringen tyder på att arkitekturintresse har en större inverkan på hur vi beskriver arkitektur än vad yrke och utbildning har. Eller snarare att de arkitekturintresserade jämnar ut skillnaderna när de kategoriseras som lekmän.

FIGUR 5. MEDELVÄRDET FÖR RESPEKTIVE GRUPP REDOVISAT I ORDNINGEN ARKITEKTER, LEKMÄN, ARKITEKTURINTRESSE OCH OINTRESSE. SIGNIFIKANSNIVÅN MELLAN GRUPPERNA REDOVISAS ÖVER RESPEKTIVE UNDER FIGUREN.

När de svarande sorterades efter kön kunde ingen skillnad påvisas, men när sorteringen gjordes efter huruvida de svarande sett kyrkan i verkligheten eller inte uppstod en tydlig skillnad ($\alpha=0,003$). De som sett kyrkan i verkligheten beskrev den i större utsträckning med positiva ord. För att undersöka resultatet djupare (eftersom det inte harmoniserar med tidigare forskning) analyserades skillnader inom de grupper som sett respektive inte sett kyrkan på plats. Det visade sig att det inom gruppen som sett kyrkan även gick att se en skillnad mellan de arkitekturintresserade och de som inte uppgivit arkitekturintresse ($\alpha=0,01$) och att motsvarande skillnad också kunde påvisas bland de som inte sett kyrkan ($\alpha=0,05$). De arkitekturintresserade uttryckte sig alltså mer positivt oavsett om de varit på plats eller inte. Dock kunde även en skillnad mellan de arkitekturintresserade som sett kyrkan och arkitekturintresserade som inte sett kyrkan påvisas ($\alpha=0,02$). Den skillnaden fanns inte

FIGUR 6. SAMBAND MELLAN BESKRIVNING, ARKITEKTURINTRESSE OCH HURUVIDA DE SVARANDE SETT KYRKAN PÅ PLATS.

mellan ointresserade grupperna ($\alpha=0,28$). Se figur 6. Om man tolkar dessa resultat rakt av blir svaret att arkitekturintresserade uppskattar arkitekturen än mer om de sett kyrkan i verkligheten, men att detta fenomen inte uppstår hos ointresserade.

Vid analys av de öppna svaren blir det tydligt att skillnaderna är stora mellan hur arkitekter och lekmän beskriver arkitektur. Svaren går att kategorisera in i fem olika grupper, en som handlar om hur kyrkan relaterar till sin omgivning, en andra om dess uttryck, en tredje om dess material och detaljer, en fjärde om dess funktion och tolkning samt en femte som handlar om känslor inför den. Arkitekterna ägnar mest tid åt att beskriva hur kyrkan förhåller sig (både bra och dåligt) till platsen, om dess (balanserade och avskalade) uttryck samt dess (självklara) material och detaljer medan lekmännen övervägande beskriver hur de (inte) tolkar byggnadens funktion och hur de upplever dess (tråkiga och kantiga) uttryck. Ingen lekman nämner något om material eller detaljer. Svaren sammanfattas nedan i citatmoln för respektive grupp där likande åsikter lagts samman men då också återges i en större teckenstorlek.

ARKITEKTER

LEKMÄN

OM KONTEXTEN

kommer åldras väl i sin omgivning
misslyckad landskapsbearbetning
hård och sträng i sin kontext förhåller sig fint till det ursprungliga
fin i sin kontext
man närmar sig byggnaden på ett konstigt sätt
opassande klockstapel relaterar dåligt

bra läge nära centrum
passar inte in i miljön
ligger fint nära naturen smälter bra in i miljön
ligger lite för öppet

OM UTTRYCKET

naivt utformad lite självgod fin skala
lugn, balanserad och stabil
mänsklig avskalad och minimalistisk
vackra proportioner utstrålar värdighet
ordnad, distinkt, enkel och strikt
exakt och genomtänkt kontrastrik
lite lekfull 60-tals känsla
monolitisk byggnadskropp

deprimerande kanske fin inuti
monument över det hyllningslösa
stram, platt och kantig
själlös, kylig och ihålig anspråklös
lugn och fridfull lite funkis men ändå inte
spännande mycket tråkig

OM MATERIAL OCH DETALJERING

omsorgsfulla materialval
tidlösa material arkitekturen bygger på materialens livfullhet
fina och skarpa detaljer
detaljering och materialverkan går förlorad på avstånd

OM TOLKNINGEN

syns att det är en kyrka trots speciell form
läser in ett ansikte ser inte ut som ett hus
går att läsa insidan utifrån
klockstapeln och flaggan avslöjar innehållet

tycker kyrkor ska vara som fyren på havet
entrén påminner om en simhall
ser inte ut som en kyrka
ser mer ut som ett bostadshus ser ibland ut som en gubbe
förstår inte vad det är för byggnad
det ser ut som ett kärnkraftverk

OM KÄNSLOR INFÖR DEN

känns inbjudande och självklar
känner likgiltighet
ger inte fokus åt andakt
blir nyfiken

jag vill inte gå in
väcker nyfikenhet
får lust att gå in

FIGUR 7. CITATMOLN UPPDELADE FRÅN ARKITEKTER RESPEKTIVE LEKMÄN.

I de öppna svaren gick inte att se samma likhet mellan arkitekturintresserade lekmän och arkitekter som för de skattade adjektiven. Även om de arkitekturintresserade lekmännens öppna svar, likt arkitekterna, var i mer positiva ordalag så låg både språkbruk och fokus närmare det som i övrigt återfanns i lekmannagruppen. Det är ju i sig inte så förvånande eftersom språket kring arkitektur är något som arkitekter skapar och utvecklar dagligen.

SLUTSATS & DISKUSSION

Av resultaten att döma finnas en skillnad mellan hur arkitekter och lekmän beskriver avantgardarkitektur. Resultaten pekar dock på att lekmän som uppger ett högt arkitekturintresse beskriver avantgardarkitektur på ett sätt mer likt arkitekter än lekmän. När det gäller ett mer öppet språkbruk uppvisar arkitekter och lekmän, oavsett arkitekturintresse, olika beskrivningsmönster. Arkitekter tenderar fokusera mer på byggnadens kontext, material och detaljer medan lekmännen fokuserar mer på byggnadens funktion. Båda grupperna beskriver dock, om än på olika sätt, vad de upplever att arkitekturen uttrycker.

Resultaten kan sägas ligga i linje med tidigare refererad forskning och bidrar främst med att lägga till arkitekturintresse som en parameter i sammanhanget. Dock påvisades ett avvikande resultat avseende skillnader mellan arkitekturintresserade som sett kyrkan i verkligheten och arkitekturintresserade som inte sett kyrkan i verkligheten. Resultaten besvarar dock inte vad denna skillnad beror på. Kanske genererar intresset ett fördjupat betraktande som gör att mer i arkitekturen kan utläsas? Kanske får arkitekturintresserade en starkare upplevelse av verkligheten än vad en ointresserad får, vilken den intresserade har lättare att tänka tillbaka till vid en utvärderingssituation och därmed också få med i sin bedömning? Kanske är den arkitekturintresserade mer benägen att gå in i kyrkan och därmed skapa sig en djupare och ännu positivare uppfattning av den? Någon sådan parameter täcks i så fall inte in av denna studie.

Att arkitekturintresse påverkar sättet man betraktar och återger byggnader måste dock kunna betraktas som en fullt rimlig slutsats. Sannolikt har de som studerar till eller arbetar som arkitekter ett stort intresse för sin sysselsättning varpå förklaringen i deras annorlunda synsätt kanske inte främst bör förklaras med en titel. Utifrån ovan resultat blir istället slutsatsen att titeln arkitekt bättre kan beskrivas som ett symptom än en orsak till det avvikande beskrivningsmönster som även i denna studie kunnat påvisas.

Det går även att fråga sig hur användbart begreppet avantgardarkitektur egentligen är i detta sammanhang. Eftersom begreppet är så tidsberoende går det inte att veta säkert om beskrivningarna av avantgardarkitektur skiljer sig på grund av de attribut man idag tillskriver dess estetik eller om skillnaden i själva verket beror på att estetiken är nyskapande och utmanande. Det ena behöver inte utesluta det andra men mycket tyder på att lekmän lägger stor vikt vid att en byggnad ska motsvara den invanda föreställningen om dess estetik. En kyrka ska se ut som en kyrka, en skola som en skola och så vidare. Arkitektur som bryter mot dessa konventioner verkar inte gå hem hos allmänheten men ses bland arkitekter som något uppfriskande och intressant.

Det vore fullt möjligt att undersöka om det nyskapande och utmanande är en bakomliggande faktor genom att exempelvis återupprepa äldre studier. Det som en gång skulle klassats som avantgard kanske idag upplevs som självklart hos allmänheten? Hur lång tid tar i så fall en sådan process? Är det någon skillnad mellan hur olika stilar tagits emot genom historien? Går det att se skillnader för olika byggnadstyper?

I slutändan lyckas denna uppsats svara på färre frågor än vad den nyproducerar. Även om fokuset inte legat på frågor som rör hur vetenskapen om skillnaden mellan arkitekter och lek-mäns preferenser kan hanteras så vill jag ändå avsluta med att poängtera denna frågas dignitet. Samtidigt verkar de bakomliggande faktorerna för detta faktum inte vara helt klargjorda, vilket tyvärr öppnar för en debatt baserad på tyckande framför kunskap.

REFERENSER

- Arkitektur*. (2011). Stockholm: Arkitektur Förlag AB. 111 (7). s. 22-37.
- Cold, B. (red.) (2001). *Aesthetics, well-being and health: essays within architecture and environmental aesthetics*. Aldershot: Ashgate.
- Erdogan, E. Akalin, A. Yildirim, K. & Erdogan, A.H. (2010). Aesthetic Differences between Freshmen and Pre-architects. *Gazi University Journal of Science*. 23 (4). s. 501-509.
- Fawcett, W. Ellingham, I. & Platt, S. (2008). Reconciling the Architectural Preferences of Architects and the Public: The Order Preference Model. *Environment and Behavior*. 40 (5). s. 599-618.
- Janssens, J. (1984). *Skillnader mellan arkitekter och lekmän vid betraktande av byggnadsexteriörer*. Lund: Avd. för formlära & Miljöpsykolog. enh., Sekt. för arkitektur, Tekn. högsk., Lund.
- Janssens, J. (2005). Miljösimulering. Ur: Johansson, M. & Küller, M. (red.), *Svensk miljöpsykologi*. (s. 193-206). Lund: Studentlitteratur.
- Küller, R. (1975). *Semantisk miljöbeskrivning (SMB)*. Stockholm: Psykologiförlaget.
- de Laval, S. (1994). *Metoder för utvärdering av nybyggda bostadsområden efter inflyttning*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Nasar, J.L. (1998). *The evaluative image of the city*. London: SAGE.
- Sorte, J.G. (2005). Parken för Homo Urbanis - stadsmänniskan. Ur: Johansson, M. & Küller, M. (red.), *Svensk miljöpsykologi*. (s. 227-244). Lund: Studentlitteratur.
- Stamps III, A.E. (1999). Demographic Effects in Environmental Aesthetics: A MetaAnalysis. *Journal of Planning Literature*. 14 (2). s. 155-175.
- Steffner, L. (2009). *Värdering av stadsmiljöer: en metod att mäta upplevelse*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2009. Lund.
- Sternudd, C. (2007). *Bilder av småstaden: om estetisk värdering av en stadstyp*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2007. Lund.
- Sveriges arkitekter. (2012). *Kasper Salin-priset 2012*. Hämtad 2014-05-15, från <http://www.arkitekt.se/s75051>.
- Stockholms Stad. (2012). *Årets stockholmsbyggnad 2012*. Hämtad 2014-05-15, från <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsbyggnadskontoret/Arets-Stockholmsbyggnad/Tidigare-vinnareAretsstockholmsbyggnad/>.

Bildkällor:

Alla fotografier är tagna av författaren.

Figur 1 och 2 är bearbetade av författaren och hämtade från respektive källa.

Figur 3 till 7 är gjorda av författaren.

